

La configuració de la *cebera* en el paisatge agrari de l'horta d'Alaquàs

Gràcies a l'embranchida comercial experimentada al llarg de la primera meitat de segle XX, es produiran una sèrie de transformacions generalitzades que repercutiran en una nova orientació de la producció agrícola a l'horta històrica d'Alaquàs i altres termes de localitats arreu de tota l'Horta Sud. Així podem observar, d'una part, els greus trastorns condicionats per la Guerra Civil espanyola i el posterior conflicte bèl·lic internacional que afectarà dràsticament al mercat mundial, circumstàncies a què s'afegiran altres elements desfavorables com van ser les gelades patides als anys quaranta que acabaran per enfonsar-lo amb la corresponent davallada dels productes cítrics tan en auge al llarg dels anys vint del segle passat¹; i d'altra banda, la decadència del conreu del blat, l'arrencament de tarongers, etc., seran factors que repercutiran en la substitució d'aquests productes per nous cultius, com ara les creïlles, la dacsà, el cacauet, els fesols, l'arròs, el tabac, el cotó-en-pèl, i molt especialment el conreu de la ceba, afectat des de 1932, el qual no només serà recuperat, sinó també potenciat, de forma extraordinària, al llarg dels anys cinquanta, seixanta, i bona part dels setanta.

L'equilibri del cultiu de la ceba al llarg del segon terç de segle XX i les bones expectatives econòmiques generades entre molts llauradors del poble, propiciaren l'impuls d'aquest sector amb la consegüent aparició de les típiques ceberes que permetien als llauradors guardar i conservar la collita de la ceba

¹ El *Butlletí Sindical de València* va publicar al mes d'abril de 1945 un estudi basat en les dades facilitades per la JEFATURA DE SECTORES DE LA VICESECRETARIA DE ORDENACIÓN ECONÓMICA, sobre el ritme de producció i exportació de la taronja a la província de València al llarg del període de 1930 a 1943, on s'aprecia la profunda crisi del sector agrari amb una forta caiguda del mercat exterior que arriba a registrar unes xifres catastròfiques, passant de les 1.084.500 tones exportades en 1930 a les 202.907 tones de 1943.

en millors condicions fins que els preus del mercat resultaren més beneficiosos.

Abans, però, d'introduir-nos en els esquemes bàsics de la configuració estructural de les ceberes, convé observar alguns aspectes preliminars que es centren als voltants de les diferents tasques que precedeixen i condicionen el cultiu de la ceba en l'agricultura tradicional de l'horta d'Alaquàs com ara, la ceba de llavor, el planter de cebollí, llaurar i preparar la terra, arrencament del cebollí i plantà de la ceba, les tasques de cultiu, recol·lecció emmagatzemament de la ceba, etc.

LA CEBA DE LLAVOR

Dins de l'exposició general del cultiu de la ceba convé recordar que en primer lloc calia triar i plantar la ceba de gra o bavosa, per obtenir la llavor, i després es feia el planter de cebollí. El marc d'explotació de la ceba de llavor depèn sobretot del lloc o zona de cultiu; així podem observar com a l'horta tradicional de l'Horta Sud, l'espai destinat al cultiu de la ceba de llavor es redueix a tres o quatre trossos de cavallons o com a molt una tauleta, que abastaven les necessitats de cadascú, encara que de vegades, el terreny utilitzat per a la ceba de llavor, només es limita a xicotets trossos o fragments de cavalló. En canvi, en algunes localitats de la comarca de la Costera, com per exemple La Llosa de Ranes, sempre ha segut el bressol de cultiu i distribució de la llavor de ceba més important al llarg de molts anys, excepte els darrers anys on alguns comerciants d'aquesta localitat, cas de Daniel Sanchis López van concentrar els llocs de cultiu a les terres manxegues de Casas Ibáñez on conrea-va directament explotacions d'entre cinquanta o seixanta fanecades; de manera que les principals fonts distribuïdores de llavor han segut els comerciants originaris de la Llosa de Ranes els quals la repartien en xicotetes quantitats (normalment un kg) per les localitats de Paiporta, Picanya, Torrent, Alaquàs o Aldaia, les quals, estadísticament als anys seixanta, han estat zones de gran predomini en la producció de la ceba de gra.

Els llauradors d'Alaquàs, habitualment, solien comprar la llavor de la ceba a les cases que hi havia a València especialitzades en la venda de les diferents varietats de gra; altres recorrien als comerciants de la Llosa de Ranes o de Torrent que distribuïen la llavor al propi domicili del llaurador. Segons recorden alguns dels llauradors consultats, «als anys cinquanta hi havia només

Tauleta de llavor de cebes de grà on cal observar com la punta del canó forma una espècie de capoll, que a mesura que va obrint-se presenta un perfecte encaix de filaments blancs en forma de corona. Partida d'Aiguamolls, terme de Patraix.

tres o quatre llauradors que tenien algun trosset de terreny plantat de cebes de llavor. Estaven els germans Manolo i Francisco de ca *Masena*, que feien alguns cavallons darrere de les cases; estava el tio Salvoret *de Pau* que feia tots els anys una tauleta de llavor al costat del camí de la *Tancaeta*; també estava el tio Quiquet *el Riba-Rojero*, qui també solia fer un poc de llavor en el camp que tenia al final del carrer de Bonavista».

Recorde que, tant a les *Semilles* de baix com les de dalt, també s'arribà a practicar el conreu de la llavor de ceba. Les *Semilles* eren propietat de dos germans horticultors de València dedicats a produir llavor de flors a gran escala. El marc d'explotació s'aproximava a les cent fanecades de terreny i comprenia els actuals carrers del Cid, Sant Martí i arribava fins la fàbrica de Santa Perpètua ubicada al llindar del carrer Artesans. El traçat actual d'aquest carrer coincideix amb un primitiu caminet de servitud que vorejava, pel marge occidental, l'antic camp d'oliveres de Salvador Tàrrega *el tio Campana* fins arribar a la caseta de Conxa Ricart, més coneguda al poble com *la tia Polla*, i

finalitzava al mateix entrador de les terres de José Gabarda *el tio Gabarda*, que feia frontera amb el campet de Francisco Gil *el tio Coc*.

El terreny ocupat per les antigues *Semilles* feien frontera amb el carrer de Conca i s'accedia per mitjà d'un caminet que enllaçava amb la casa dels jornalers i les diferents dependències annexes que tenia la finca. Limitava pel nord-est amb l'antic camí de Torís i pel sud-oest, amb un caminet que s'iniciava, davant del desaparegut camp de futbol del Roser, des del Camí Vell de Torrent, i vorejava per mà dreta, l'hort de tarogers de Sant Josep i els horts de flors de les *Semilles* fins arribar a l'entrador del camp de José Martínez Andrés *el Ratllat*, lloc on finalitzava l'esmentat camí. Els llandars d'aquest caminet coincideix bastant amb el traçat de l'actual carrer de la Senyera.

Els dos germans disposaven d'altres hortets situats, l'un a la caseta de Pasqual Martínez *el Llustrós*, i l'altre al mateix Bovalar, banda de dalt l'hort de flors tancat del tio Tomàs *l'Esporgaor* on hi havia una caseta i una basseta d'aigua. A aquest bancal addicional de les *Semilles*, s'accedia per un caminet veïnal que hi havia davant del camp de Josep Mª Soriano *Pujal* i l'entrador de la vinya de Vicent Besó, el qual s'endinsava entre els campets que tenien els germans Llorens i Ramon Palop de ca *Libro*.

Les cebes de llavor es seleccionaven abans de res; una vegada seleccionada la quantitat de cebes que necessitaven es tallaven una a una les capes que formen la corona del peduncle d'on naix la cua i s'encolgaven en terra, enmig del cavalló, a una distància aproximada de 20 cm. Cada ceba de llavor fa entre cinc i sis canonets, que poden arribar a sobrepassar el metre d'alçada. Els canons es desenvolupen en un curt període de temps, formant finalment, a la punta del canó, una espècie de capoll, que a mesura que va obrint-se presenta un perfecte encaix de filaments blancs en forma de corona, que després de la floració es transformen en un sense fi de petites càpsules: cadascuna d'aquestes càpsules allotja de tres a quatre grans de llavor al seu interior.

La ceba de llavor es planta bàsicament a finals de febrer o principis de març, i es collia per Sant Jaume (al voltant del 25 de juliol) que es la data en que la llavor està ben granada. Estem parlant de la ceba de gra. Segons alguns llauradors, la llavor que s'arreglava més tardana, feia després una ceba que aguantava més temps i en millors condicions a l'andana o bé a la cebera. A finals de juliol, la llavor ja està granada i es l'hora de tallar els canons abans que s'obriga la càpsula i s'escampe el gra per terra. Una volta tallats els canons es nuguen en petits garbonets de sis o vuit canons i es deixen asse-

Aspecte que presenta la llavor de la ceba cap a mitjans del mes de juliol quan ja està granada. Cadascuna de les càpsules que formen la corona allotgen al seu interior de tres a quatre grans.

car penjats sobre les parets de l'andana durant el temps que disponga el llaurador. Després s'estén damunt d'un pis lluit, bé del corral o magatzem, i amb un tros d'atovó se va refregant, una i altra volta, per damunt de l'embolic de càpsules, fins que se solten tots els grans de llavor. Finalment s'aventava i es guardava en un sac de tela. Daniel López Sanchis, l'esmentat comerciant de la Llosa de Ranes, emprava unes màquines especials que facilitaven la tasca de la batuda.

EL PLANTER DEL CEBOLLÍ

La llavor de la ceba d'estiu o ceba de grà, com l'anomenen els llauradors, se sembra a la festa de la Puríssima, envers el 8 de desembre, excepte alguns casos en que es sembrava a Nadal perquè es considerava que aquesta ceba aguantava més temps i en millors condicions en la cebera. Alguns llauradors preparaven la terra (normalment amb una tauleta del camp hi havia prou), molt abans de la sembra, i després d'esmicolar la terra, solien escampar una

Una volta ventada, la llavor es guarda en un saquet de tela.

capa de carbonissa procedent dels forns de perols d'alguna fàbrica del poble. Quan ja estava tot preparat, el llaurador començava a escampar la llavor acuradament, des d'un costat del cavalló, deixant-la relliscar pels dits de la mà dreta de la forma més hegemònica possible. El cebollí solia estar en el planter uns quatre mesos i s'arrancava a primers d'abril, període on tenia lloc la plantada de la ceba per això el popular dit de "en abril mes que siga com un fil". Segons la classe de la llavor, eixien més o menys milers de planters; així d'un kg de llavor bona o ben granà, pot passar dels cent milers, és a dir, 100.000 plantes. Si la terra estava ben adobada, el llaurador podia arrancar-lo de forma molt semblant a com s'arranca l'arròs de les basses del planter, és a dir, ajuntant els pomells amb dues mans i capgirant-los cap arrere formant un cercol fins ajuntar-se els palmells pels dits (a l'altura dels petits), i s'anava deixant en garbes de dues-centes a dues-centes cinquanta plantes, segons la grossària de la mata de cebollí. Després de nugar la garba amb una nugas-sa de palla o boga, s'apilava en moles deixant les cues cap endins.

La llavor de la ceba d'hivern o ceba bavosa es sembrava a mitjans d'agost i, preferentment en divendres, amb altra particularitat fonamental: havia de

coincidir amb la lluna minvant o, com molt bé diuen els llauradors “en lluna vella”. El cebollí bavós tarda al voltant de tres mesos en criar-se i s’arranca va del planter a finals d’octubre o primers de novembre.

Hi ha dues varietats de ceba de gra: l’anomenada *gra d’or* i la *reca*, tot i que segons apunten algunes referències de principis de segle XX, en eixe temps només existia una varietat, la coneguda amb el nom de *ceba gegant* de València; curiosament, la major part de la seua producció ja s’exportava a Anglaterra, bé per al seu consum intern bé per a la reexportació als Estats Units². Pel que fa a la ceba bavosa també hi destaquen dos classes de ceba: la varietat *monquelina* i la *bavosa* que sol ser la més comuna. El cultiu massiu de la ceba bavosa es situa al Camp del Túria, i molt concretament al terme de Lliria. Aquesta classe de ceba no sol emmagatzemar-me, mentre que la ceba de gra és la que hom podia guardar a les ceberes perquè presenta unes millors qualitats de conservació i per això el predomini d’aquesta classe de ceba en el cultiu general de l’horta d’Alaquàs.

Els llauradors de Castellar, l’Oliveral, la Punta, Pinedo, Camí de Malilla, etc. que cultivaven les seues terres al Bòvalar o als voltants del barranc del Cavalls, eren llauradors molt acurats i, que tractaven la terra amb vertadera artesania, solien omplir d’aigua la sèquia i després deixaven caure les garbes de cebollí dins de l’aigua embassada. Quan ja estava prou remullat el fang dels arrels, agafaven la garba per la cua i la sacsejaven dins de l’aigua, una i altra volta, fins quedar ben rentada i sense una mota de fang en el barbat de la mata. Aquesta operació tenia com a funció facilitar el treball del plantador.

Als darrers anys, estem assistint a moltes modificacions en els tradicionals planters de cebollí, sobretot de la classe bavosa, que han modernitzat tant l’escenari de preparació com l’ocupació del terreny. Aquest nou sistema de producció, que busca sobretot l’estalvi de temps i l’abaratament dels costos, està fonamentalment imposat pel ritme d’un comerç molt competitiu i es troba configurat per dues modalitats: el planter de cebollí per al cultiu de la ceba, i el planter de cebollí comercial; modalitats que presenten les mateixes característiques de treball i coincideixen en la uniformitat de la sembra que es fa sobre terrasses planes de cavallons solcats amb tractor; cada terrassa està marcada per quatre o sis línees de cebollí. Aquest tipus de terrassa està

² DIRECCIÓN GENERAL DE AGRICULTURA, MINAS Y MONTES, «Inglaterra. Nota sobre la importación de cebolla», *Hojas divulgadoras*, 22 novembre de 1913, p. 6.

El cebollí s'arranca a tiró o bé amb la punta del falsonet i es va nugant en garbetes de cent mates.

orientada a facilitar el treball de les diferents tasques mecanitzades amb tractor com són la sembra, polvorització, adobs, etc.

La primera modalitat té com a objectiu l'explotació de la ceba tendra i el cultiu directe de la ceba (una volta aclarida), evitant així el cost econòmic que suposa la presència del plantador. La segona modalitat té com a finalitat l'explotació en el Mercat Central de València o bé en qualsevol mercat de tota la Comunitat Valenciana, on es ven al públic en manolls per al consum. Entre les diferents aplicacions culinàries conegudes, es troba la excel·lent amanida feta amb cebollí, vinagre, pasta i la petita tomaca de la varietat *xerri*. Aquest tipus de cebollí, es sega quan la planta adquireix els quinze o vint centímetres d'alçada.

Hui en dia, tota aquella persona que desitge plantar algunes garbes de cebollí per al propi consum, s'ha de desplaçar fins a la veïna localitat de Torrent on alguns planteristes torrentins encara practiquen aquesta modalitat de forma comercial. Entre els pocs planteristes existents s'hi troba José Martínez Roca *Sirera*, qui encara sol conrear al voltant de quaranta fanecades a les rodalies de Morredondo.

Planter de cebollí destinat a l'exploració culinària que es ven a manolls als mercats per al consum.

PREPARACIÓ DE LA TERRA

Abans de plantar les cebes, el llaurador començava a preparar el camp; depenent si era terra de guaret o cultiu de favó d'edros, calia manprendre una o altra llavorada. En el cas del guaret, se solia regar el camp i de saó es llaurava i s'entaulava el camp amb l'objectiu d'eliminar els gasons per tal de que la terra quedarà el millor possible a l'hora de solcar els cavallons i marcar amb el forcat les tires de cada tauleta del camp. Si el terreny estava plantat de favó, es desdallava aquest amb la corbella o qualsevol altra eina abans de xarugar el camp; si la terra quedava molt terrossada, es passava el rutillo de pedra i després es solcava. El favó o l'edro era l'únic adob de peu que el llaurador utilitzava, ja que rarament es tirava fem per l'adob de la terra abans de trasplantar el cebollí. Una volta preparat el terreny, el llaurador agafava un grapat de canyes d'uns 60 cm d'altura i anava clavant-les al llarg de l'antara i la sola, a una distància, aproximada de dos metres i mig. Després de marcar les línees se començava a fer els cavallons amb la cavallonadora. La següent tasca consistia en solcar amb l'aladre, els tretze o catorze solcs que, habitualment solia tindre cada una de les taules, els quals servien de línia a l'hora

de plantar les cebes. Solcat el terreny, només calia trasplantar el cebollí. Tot i de no ser massa habitual, també hi havien camps cavallonats, el mateix que els camps de creïlles, llevat de que els cavallons eren un xic més petits. Aquesta modalitat solia donar-se, sobretot, en camps de creïlles prime-rencs acabats d'arrancar. En aquest cas, les cebes es plantaven en les galtes del cavalló.

A les citades dècades de 1950 a 1970, van coincidir amb una forta representació de llaurador hortolans que s'establiren des de les rodalies d'Alaquàs fins el pont dels Cavalls. En eixe període, cultivarem un sense fi de cebars a les diferents partides del Bovalar. Els hortolans, marjalencs o pelegrins -com seràn coneguts entre nosaltres- són uns artesans en la llavorada de la terra: un reflex de la seua artesanía serà l'acurat tractament de l'arada amb els harmoniosos solcs, rectes i simètrics, on ben aviat, onejaran les tires de cebollí acabades de plantar.

Una volta preparat el camp, el llaurador parlava amb el cap de la colla de plantadors per concertar el dia de la *plantà*, i aquest després de calcular, o bé comprovar la llibreta on apuntava el nom dels llauradors o terratinents així com les dades compromeses, li confirmava de paraula, el dia de la setmana, per a que tot estigués a punt. Una volta assenyalat el dia de la *plantà*, el llaurador triava el moment d'arrancar el cebollí del planter, cosa que, generalment, es feia el dia anterior de la *plantà*. Aquesta tasca era compartida i realitzada en moltes ocasions, per homes dones, xiquets i xiquetes. Al capvespre, el llaurador deixava les garbes de cebollí amolades en el camp o bé carregades en el carro i, a l'endemà, de bon matí, començava a tallar els rabos de la garba amb la corbella (el tall es feia a ras de la nugassa a la part superior de la garba), i seguidament mamprenia a escampar les garbes endins de la taula, a una distància adequadament calculada.

La colla de plantadors solien presentar-se al camp al fer-se de dia, i després de pegar-li foc a un cigarret començaven la jornada. La *plantà* de la ceba, quasi sempre es començava de la boquera³ cap a la solà, amb l'objectiu que la força de l'aigua, en el moment de regar, adreçara la mata de cebollí que el plantador havia deixat una mica tombada cap enrere. De manera que, a

³ Portell rectangular fet sobre el marge de reg per on entra l'aigua en cadascuna de les taules del camp i que es tanca per mitjà d'una paleta o cadireta que s'ajusta sobre un marc d'obra.

Estampa tradicional d'una colla de plantadors de cebes. Braç de Bartol, terme de València.

mesura que el plantador arribava a la solà, havia de tornar a peu per a començar sempre, des del mateix marge de reg, la següent eixida.⁴

El plantador solia agafar quatre solcs o tires en cada eixida, i avançava sempre de cul cap a la solà o la boquera, depenent de la modalitat emprada. La disposició tradicional de la figura del plantador presenta una total inclinació o doblament de la part superior del cos, des de la cintura cap a terra, amb un constant moviment de lloms i braços. Altra posició que sol adoptar el plantador quan es troba cansat, es la d'ajocar-se sobre els talons dels peus.

El plantador porta agafat, entre els dits inferiors de la mà dreta, el palustret pel mànec i el manollet de cebollí: mentre que els dits índex i polze, van estirant del manat, una a una la mata de cebollí fins deixar-la preparada perquè els dits índex i polze de la mà esquerra l'agafen i la col·loquen per darrere del palustret al mateix temps que el plantador clava el palustret dins de terra, mitjançant un ràpid colp, i estira el mànec cap enrere per tal de deixar una xico-

⁴ Terme utilitzar per a definir la porció de terreny ocupat per tres o quatre tires que tragina el plantador des d'una punta a l'altra del camp.

teta obertura on queda soterrat el cebollí. Les mates de cebollí es plantaven a una distància de quatre a cinc dits, és a dir, amb una separació d'uns 8 cm entre mata i mata.

Una volta plantat el camp, el cap de la quadrilla i l'amo del camp s'encarreguen de fer el recompte dels milers plantats; cadascú agafa una tira diferent i anava contant a la llarga, és a dir, des de la boquera o marge de reg fins la solà, les mates de cebollí plantades; a continuació contaven les tires que hi havien plantades de través i després es feia la corresponent operació per a saber el número de milers plantats. Fet el recompte, es comparaven les xifres i, en el cas de no coincidir els resultats, es treia la mitjana d'ambdues xifres. Però no sempre el càlcul era igual de senzill, en el cas de que el camp no fora uniforme, respecte al paral·lelisme en les dimensions de llargària, i presentara qualsevol espècie d'escamutxó, aleshores es solucionava l'entrebanc buscant la tira o línia intermèdia entre la part més curta i la part més llarga per a fer el recompte.

A banda de la tasca dels plantadors, cal recuperar la figura dels repartidors de cebollí que s'encarregaven d'abastir als plantadors dels corresponents manats a peu de camp. Per regla general, eren els xiquets o xiquetes, les persones que desenvolupaven aquesta feina⁵. Per cada quatre o cinc plantadors es necessitava la presència d'un xiquet o xiqueta. El repartidor es col·locava darrere dels plantadors amb una garba de cebollí, subjectada amb la mà esquerra sobre el pit, mentre que amb la mà dreta anava estirant de la garba el corresponent manat, el qual es deixava damunt del solc (a l'esquerra del plantador), atansat sempre a la mateixa distància, (aproximadament 60 cm); quan havia deixat caure set o huit manolls a terra, tornava enrere i començava a repartir en la fil·la del següent plantador, i així successivament. El repartidor, a més de preocupar-se que no li faltara cap grapat de cebollí als seus plantadors havia de tindre, a més a més l'obligació de replegar els manats sobrants així com les lligaces de palla les quals tenia que deixar-les damunt del cavalló o bé fora del camp.

Cada colla de plantadors portava als seus propis repartidors durant tot el temps que durava la campanya, excepte en aquells casos, on l'amo del camp, es feia càrrec de la corresponent tasca; en aquestos casos era la dona, la filla o el mateix llaurador, qui s'encarregava de repartir el cebollí a peu de camp

⁵ LÓPEZ TARÍN, RAMÓN, «El paper silenciàt de la dona i la seua influència en la nostra societat rural», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, 2006, p. 157.

TÈCNIQUES DE PLANTACIÓ

Hi havia dues modalitats de plantar cebes: amb el palustre i amb l'aixadeta. A Alaquàs s'ha emprat sempre el palustret però en Aldaia la majoria dels plantadors utilitzaven l'aixadeta, un sistema bastant complicat ja que el plantador portava l'aixadeta en la mà dreta i el manat de cebollí en l'esquerra, açò comportava una gran dificultat quan el cebollí s'arrancava només acabat de regar i el fang al assecar-se es convertia en un formidable terròs que el plantador tenia que atansar sobre una de les cuixes per a tractar d'espolsar-lo. Com que el plantador havia de portar el manat de cebollí en la mà i al mateix temps els dits índex i anular havien de pessigar i preparar la mata per a col·locar-la darrere del cop de l'aixadeta a voltes açò resultava impossible de realitzar i aleshores s'havia d'ajudar amb la mà que empunyava l'aixadeta.

En el cas de les cebes de gra, en el marc de plantació, la quantitat de cebes plantades oscil·lava entre els 22 i 25 milers, és a dir, entre 22.000 i 25.000 cebollins per fanecada. Altra xifra diferent podem observar en la plantació de la ceba bavosa o ceba d'hivern, que requereix d'un espai més ample entre ceba i ceba i per tant la quantitat de cebes plantades en una fanecada s'aproxima a les 18.000 mates de cebollí.

Actualment, i com hem senyalat abans, la *plantà* de la ceba es fa de forma mecanitzada amb la qual cosa s'ha eliminat de forma irrecuperable la bellíssima estampa de l'antic plantador; només en alguns llocs de l'horta de València, cas de l'Oliveiral, La Punta, Pinedo, Paiporta o bé en determinats llocs de l'horta de València, es pot admirar una colla de plantadors tradicionals; solen ser llauradors d'avançada edat que passen els setanta anys els quals s'agrupen baix la antiga fórmula de "jornals tornats" que ha estat utilitzada pel llauradors valencians.

Evidentment, no hi ha possibilitat de recuperar amb tot el seu esplendor l'escenari agrari dels anys cinquanta; un paisatge quasi idíl·lic que fou creat per la mà de l'home i que només l'home té el deure de conservar per a posteriors generacions, però la realitat de l'horta tradicional d'Alaquàs és la que és i per tant no deixa de plantejar uns problemes d'interpretació real a l'hora de poder visualitzar l'actual context agrari a través de l'evocadora estampa de les antigues colles de plantadors de cebes que hi havia al poble. És per això que si volem incorporar l'actual llavorada d'aquests homes a l'hora d'il·lustrar gràficament el nostre treball, hem d'abandonar els mollons del nostre terme i acostar-nos al terme de València: concretament al camp de Bernat Roselló

Tarazona, situat a la partida de Bartol, on a primers del mes de maig vaig poder fotografiar a una de les poques colles de plantadors que queden a l'Horta Sud, de la qual acabem de fer menció. Bernat Roselló Tarazona és un llaurador paiportí casat a Picanya, que es resisteix a abandonar els sistemes de treball tradicionals del camp, i manté intactes els costums del llaurador valencià com ell mateix puntualitza: "Jo procure fer les coses com s'han fet tota la vida".

Gràcies al seu compromís amb la terra, hem pogut aconseguir materialitzar, de forma gràfica, una tauleta de ceba de llavor de gra que té plantada enguany a la partida d'Aiguamolls, al terme de Patraix, la qual cosa ens ha permés visualitzar aquest tipus de cultiu que es troba a hores d'ara a punt d'entrar en via morta .

Una de les típiques colles de plantadors de cebes que hi havia a Alaquàs als anys seixanta, ha estat la colla de Jesús *Anguila* a la que vegem en plena acció durant la plantació d'un camp de cebes a la partida del Xiprer.

COLLES DE PLANTADORS ALS ANYS CINQUANTA

“Els primers contactes amb el palustre i posterior aprenentatge del plantador de cebes es troba lligat a la infantesa, i sobretot a les ganes d’aprendre qualsevol cosa nova que abellia imitar, és per això que els nanos que s’encarregaven de repartir els manats de cebollí als plantadors, aprofitàvem l’estona de descans dels majors, i mentre es fumaven el corresponent cigarret, per a agafar el palustre i practicar la feina amb més o menys traça de manera que a mesura que anàvem repetint amb assiduïtat aquestes pràctiques més prompte adquiríem l’habilitat i rapidesa necessària en la plantada de la ceba. Després d’un parell d’anys d’aprenentatge, els xavalets anaven integrant-nos ben aviat en qualsevol de les colles que hi havia al poble. Els meus inicis com a plantador de cebes va ser en una colla d’Aldaia que estava integrada per homes com Miquelet *de Foga*. El gendre de la tia Tereseta *la del Forn*; Pepe *Morro*, qui posteriorment es fica de *tramviero*, Santiago Forment *Galula* i el tio Vicent *Galula*. No serà l’única volta que participaria amb una colla d’Aldaia, en la dècada dels anys seixanta tornaria a formar part en la colla dels germans Foga: Miquelet, Amadeo i Pepe.

Al llarg dels anys cinquanta i seixanta, que és el període on jo vaig participar, tant en colles d’Alaquàs com d’Aldaia, hi van haver dos colles bastant nombroses al poble: La colla de Salvador Lerma, *el tio Voro Millares*. Aquesta colla va estar representada, en determinats anys d’aquest període, per Pepet *d’Anguila*, Pepet *de Pau*, Vicent Besó *el Blaiet*, Víctor *el Torrentí*, Pepe *el Peixero*, Voro *el Manxego*, el criat del tio Vicent *el Burro*, Pepet *el Carboner*, el tio Voro *Millares*, Ramon Tarin, Alfredo Tarin Picanya i Ramon Cosme. La segona era la colla de Jesús *d’Anguila* que al llarg del temps arribaria a estar integrada pels germans *Anguila*: Jesús, Vicent i Pepe Ferrer Lino, Manolo Mocholi *Masena*, Elietes Ferrer *Anguila*, Paco Madriles, Ximo Bayona, Pepe *el Peixero* i l’autor d’aquest treball. Va ser la campanya 1961 i la vam encetar els primers dies d’abril i acabàrem la primer setmana de maig: Trenta dies sense alenar cap dia de descans i fins i tot dormint a l’aixopluc d’una garrofera al mateix costat del motor de Xirivella, a les rodalies de la rambla de Poio. Eixe any, els xiquets encarregats de donar el cebollí van ser José Manuel Mocholi Fuentes, el fill de Manolo *Masena*, i Marujín Ferrer, una germana de Jesús Ferrer *Anguila*. Recorde que després de plantar el campot de la caseta del tio Benjamín *Bolà*, vam finalitzar la temporada en la localitat de Campanar; era un camp de terra fina i solta, llavorada i cavallonada després d’arrancar el creïllar, que donava gust plantar i, allí, a peu de camp, es va concentrar un estol de veïns admirats per l’habilitat d’aquella colla de plantadors

que venia d'Alaquàs. Segons els comentaris d'alguns llauradors, els plantadors locals no passaven de deu els milers plantats cada jorn, quan cadascú de nosaltres trèiem una mitjana de trenta milers per dia

Malgrat que les dos colles representaven el principal factor humà en la plantà de la ceba, convé destacar altres elements molt aclaridors per poder analitzar millor el dinamisme existent dins del marc d'anexió d'aquesta activitat, tant a nivell personal com a col·lectiu, ha estat interpretat amb la presència d'altres plantadors intermedis que treballaven en solitari, bé plantant costat a costat amb el propi llaurador, o bé agrupats en petites colles de dos o tres plantadors. Entre altres exemples podem citar a Batiste Portalés *el Garrofi*, Ramón Cosme, Paco Besó *el Gari*, amb qui vaig estar plantant vuit dies seguits al terme de Xirivella en la temporada de 1957. Tots ells plantaven sovint, tant en solitari com acompanyats per un o dos plantadors més.

Ens consta que a la primera meitat de segle XX, hi havien al poble tres colles de plantadors molt actius: la primera era la colla dels Cosme i estava integrada pels quatre germans: Pepe, Vicent, Francisco i Ramón Cosme; la segona colla esta formada pel tio Pepe Sena *l'Hortolà*, Micalet Precili i José Sena fill, el tio *Giner*.⁶ i la tercera la integraven els germans Modesto i Voro Martínez *de ca Modesto*, el tio Elies *Anguila* i el tio Voro *Millares*. Entre alguns dels xiquets que arribaren a repartir els manats de cebollí, en alguna d'aquestes colles, enllà pels anys 1940, s'hi troba: Vicent Besó, Pepet *el Carboner* i Vicent Carot."⁷

LES TASQUES DEL CULTIU DE LA CEBÀ

Una vegada plantat el cebar es regava el camp dos voltes quasi seguides i, abans de pegar-li el tercer regó, el llaurador tirava un bon ruixat d'amoníac per adobar la terra; després, quan entrava la saó, s'entrecavava amb el lligonet de entrecavar. Donat que la saó durava només que unes hores, es formaven quadrilles que es dedicaven a entrecavar diferents camps en el mateix dia, excepte d'aquells llauradors partidaris d'aplicar altres mètodes com era passar el rasplet (espècie d'artifici proveït de pues), que trencava la crosta superior del sòl, facilitant així, la tasca d'entrecavar sense "que puguera pasar-se la saó".

⁶ Vegeu *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, 1994. p. 95.

⁷ Dades pertanyents a l'entrevista feta a Vicent Besó, el 27 d'agost de 2010.

Una volta entrecavat el cebar, es deixava airejar-se sense tornar a regar durant un mes. En aquest període de temps, el llaurador es dedicava a espolsar el cebar amb el lligonet, acció consistent en esclafar els xicotetes terrosos amb la part inferior de la fulla del lligonet, al mateix temps que s'arrosega cap enrere pel tal d'estovar la terra; aquesta operació es repetia un parell de voltes i tenia com objectiu sanejar la planta evitant així, segons els llauradors, "que s'enroje el cebar", i s'arrosinara la collita.

Arran del quart regó la ceba comença a engruixar de forma poc a poc. En el camp "la ceba comença a pomar" diuen els llauradors; és a partir d'aquestes dades quan els comerciants solien interessar-se en la compra d'alguns cebars. A la dècada dels anys seixanta i bona part dels setanta, serà el període de major esplendor en la cotització de les collites de cebes. Sense dubte són anys de benaurança assumible i generosa on emergeix la figura del comerciant Vicent Marc *el Cordobés*, jove dinàmic i tremendament arriscat natural de la veïna localitat de Xirivella, que amb talonari en ma va tancant els tractes dels cebars a peu de camp. Si el cebar presentava bones perspectives, el tracte podia arribar a tancar-se a raó de quinze mil pessetes la fanecada. Curiosament, serà en aquesta dècada quan decaurà la utilització de la cebera.

A partir de finals de juny el cebar comença el procés accelerat de formació i engrossiment de la ceba motiu pel qual necessita reg amb certa freqüència, cada vuit o deu dies fins que s'acaba el cicle de la collita.

Les cebes es cullen al mes d'agost a tiró: amb una mà el collidor va arrancant les cebes fins formar un pomell de quatre o cinc cebes, aleshores amb la corbella invertida cap amunt, talla el rabo i les deixa caure a terra o bé sobre la tira arrancada més pròxima a ell. Una volta arrancada la ceba es deixava airejar-se en el camp durant tres o quatre dies, en aquest espai de temps hi havia que girar-les amb les mans perquè s'assecara la cara de baix evitant així les taques produïdes per la insolació. Després, a l'hora de carregar-les al carro es refregaven amb les mans per a llevar la terra que encara tenien apegada i rebutjar al mateix temps, si n'hi havia alguna defectuosa.

Depenent del volum del producte, alguns cebars poden arribar a fer de quatre mil a quatre mil cinc-cents kilos per fanecada; és a dir, entre tres-cents i tres-cents cinquanta arroves per fanecada, encara que la mitjana per collita oscil·lava entre les dues-cents cinquanta i les tres-cents arroves per fanecada.

CLASSES DE CEBES I LLURS CARACTERÍSTIQUES

Dins de les diferents classes de cebes bavoses està la varietat moncolina que s'adapta molt bé a les terres marginals, és a dir, les terres irrigades amb l'aigua dels motors. Aquesta varietat presenta una gran uniformitat en el volum a més d'afegir altre valor com és el de fer menys canons o callós⁸, detall molt important per al comerciant a l'hora de tancar el tracte a ull donat que les cebes amb callós tenen el cor endurit raó per la qual cosa no es comestible, però la resta de la ceba és perfectament aprofitable. Altra varietat més comuna d'aquesta ceba era la varietat bavosa.

La millor terra per al cultiu de la ceba de grà era la terra irrigada amb l'aigua franca del riu Túria, és a dir, aquelles zones de l'Horta Sud irrigades per la sèquia de Benàger i Faitanar.

Les cebes de grà s'agrupen baix una sèrie de números segons el seu volum i grossària: així per exemple, hi han cebes del calibre 3, del 4, del 5, i la del 6. La ceba del calibre tres es la ceba més grossa de totes, mentre que la número sis s'inclou dins del volum més xicotet; a partir d'aquest número, la resta de cebes són anomenades pel llaurador "Cebots per a vinagre".

Tanmateix, als cebars que fan molts "tresos", també presenten molts entrebanc alhora de vendre ja que els comerciants fugien d'aquest tipus ceba per ser poc atractiu el seu volum, tant per a l'exportació com per al mercat de consum interior.

La ceba bavosa es caracteritzava per tenir les capes superiors més blanques i el relleu del peduncle molt més pla, mentre que la ceba de grà, d'*estiu* o *roja*, com també era coneguda, solia distingir-se per tenir un to més rogenc i presentar el conjunt del corfol⁹ una figura molt més arrodonida.

LES CEBERES

Segons apunta Adrià Besó Ros al seu treball «Les ceberes», editat pel Museu Comarcal de l'Horta Sud, la cebera és una construcció relativament recent en el paisatge agrari de l'horta tradicional ja que està vinculada amb l'auge

⁸ La paraula callós és pròpia del valencià meridional i es refereix a la part de l'escapus florífer d'una ceba que queda dins del bulb després d'haver-li tallat la part aèria.

⁹ Cadascuna de les membranes o capes que formen la ceba.

Detall molt interessant que presenta la porta d'accés d'alguna cebera.

comercial que va experimentar aquest cultiu a partir de les darreres dècades del segle XIX. La cebera és una espècie de magatzem construït a l'aire lliure enmig de l'horta i constitueix un element incorporat al paisatge agrícola, com una necessitat del llaurador per a protegir la seua collita dels preus ruïnosa que imposava el comerç quan la producció era excessiva, perquè ja se sap allò del dit popular "La ceba, ceba és". D'inspiració semblant a la típica baraca, la cebera s'estructura sobre dos filades paral·leles de travesses de fusta procedents de vies de tren i revestides amb parets de palla o cabirons. La longitud de la travessa era de 260 x 14 x 12 cm aproximadament i quedava distribuïda de la següent forma: uns 40 centímetres quedaven soterrats en el fonament que es feia amb pedra i formigó pobre, uns 20 centímetres de separació entre el terra i l'empostat de fusta que serveix d'aïllant, i 2 metres

d'alçada. I al nivell de terra cada parella de peus drets s'uneix amb mitja travesa de 1,30 cm que exercirà de suport a l'empostat de fusta del terra. Es tracta doncs, d'una construcció molt elemental i fràgil feta en principi de fusta, palla i canyes; en realitat és una barraqueta allargassada, prima i baixa; de planta rectangular formada bàsicament, com ja hem apuntat adés, per dues filades de pals de fusta clavats en terra a una distància que no ultrapassa el metre d'amplària, mentre que la llargària és variable depenent de la capacitat d'utilització de cada llaurador. Per tant podem observar com les dimensions i la capacitat poden variar en funció del nombre de trams, mòduls o daus, disposats en sentit longitudinal. L'accés es feia per mitjà de dues portes situades als dos extrems.¹⁰

L'unitat modular anomenada dau té unes dimensions de 2 metres d'alçada per un metre o 1'10. cm de superfície, així mateix, la capacitat d'un dau de la cebera sempre és de dos metres cúbics. Com que el metre cúbic té cinquanta arroves de cebes, i el dau conté cent arroves, és clar que alhora d'alfarrassar les arroves emmagatzemades dins de la cebera era una tasca d'allò més senzilla per al llaurador, ja que només havia de contar els daus que es mantenien plens.

La distribució dels trams de la cebera estan definits per l'espai interior marcat entre dos parells de pals clavats a terra; cada parell, va reforçat amb un cabiró transversal de fusta d'uns 56 cm de llargària que fixa per dalt sengles travesses; així mateix, porten interposats de gairó a cada costat un cabiró de quasi metre i mig de llargs (1'35) cm. aproximadament, que s'unien per sota el cavalló del sostre formant una figura triangular, que serveix de suport a una coberta inclinada a dues vessants. Igual que la barraca, la coberta es feia de palla d'arròs o forment, i es col·locava un cavalló de fang i pallús al mig per tal d'evitar que l'aigua de la pluja no caiguera a l'interior del cavallet.

Encara que la morfologia de la cebera ha estat invariable, també va experimentar al llarg del temps algunes modificacions pel que fa als materials emprats amb posterioritat, així podem observar com a nivell de l'Horta Sud, anirà implantant, cop a cop, l'ús de l'entramat de cabirons per a cobrir els costats laterals, mentre que la primitiva coberta de palla serà substituïda per quatre filades de teula plana alacantina per faldó i caraner de teula àrab.

A l'horta d'Alaquàs, el model de cebera ha estat variable, així trobem ceberes constituïdes entre els quatre i els disset trams: cebera del tio Pepe *Tàpia*,

¹⁰ ROS BESÓ, ADRIÀ, «Les ceberes», *Quaderns del Museu Comarcal de l'Horta Sud*, p. 17, 20 i 21.

La ceba es conserva a l'interior de la cebera en condicions òptimes. Alqueria de Borull. Partida de l'Alter. Horta de València.

amb 4 trams; cebera de ca *Bolà*, 5 trams; cebera del tio Gaietà Alfonso, 5 trams; cebera del tio *Rafaelot*, 6 trams; *cebera de l'Ave Maria*, 8 trams; cebera de Micalet *el Paterno*, 10 trams; cebera de Franco Boixquera, 10 trams; de Manonolo *Masena*, 10 trams; cebera de Tomás Casca, 10 trams; Francisco i Miquelet *de Prima*, 10 trams; cebera de Ramon *el Burro*, 12 trams; cebera del tio Nelo *de ca la Nena*, 15 trams; cebera del tio Benjamín *Bolà*, que era la més gran de totes, disposava de 17 trams. Cadascú d'aquests trams o files com diuen els llauradors, es feien servir com espai unitari, de manera que a mesura que s'anava omplint cada tram de la cebera, se separava un d'altre per mitjà d'una sèrie de canyes travessades i subjectes a cada parell de pals per tal d'evitar la salsida del munt.

El llençol lateral de cada tram es recobria amb canyes separades entre si per dos o tres dits per tal que poguera córrer l'aire amb facilitat. Les canyes bé podien estar clavades amb tatxes o lligades amb cordell de pita. Tant els trams laterals que estaven recoberts amb palla o cabirons de fusta, van clavats a la part interior de la travessa. A l'hora d'omplir la cebera el llaurador

solia preparar un llit de canyots o palla d'un pam de gruix per tal d'aïllar les cebes de la humitat del terra.

Segons Francisco Andrés Legua, *Paco de ca Bolà*: «Ací, al terme d'Alaquàs, hi havia poques ceberes que portaren teules, la majoria es feien amb palla verge de forment i per damunt de la teulada es posava una capa de fang pasat amb pallús». La teoria de *Paco Bolà*, no anava malament encaminada encara que la seua estimació no ha estat totalment correcta, ja que a través de les diferents entrevistes fetes als fills dels antics propietaris com ara, José Mª Alfonso *l'Aguatzil*, José Aguilar Usedo, Pepe *Tàpia*, José Manuel Mocholi *Masena*, Ramon Portalés *Tàrrega el Burro*, Amparo Guillem Forment *la Patenera*, Miguel Garcia Besó *el de l'Impremta*, o Carmen Sanchis Portalès *de Casca*, hem pogut constatar com només set d'aquestes ceberes estaven fetes amb palla i canyes, i les sis restants estaven construïdes amb teula alcantina i cabirons de fusta: Entre aquestes últimes s'hi troba la del tio Ramon *el Burro*, la de Tomàs Sanchis *Casca*, Micalet *el Patenero*, Francisco Boixquera, la del tio Nelo *la Nena* i la de Manolo Mocholí *Masena*, tot i que aquesta darrera, estava construïda amb teules i canyes, una combinació bastant peculiar que se n'eixia de la tònica general. Així doncs, podem deduir com la morfologia de la majoria de les ceberes localitzades al nostre terme ha estat bastant variable, sobretot a partir dels anys cinquanta, bé, per tindre el llaurador altres tipus de materials més adients al seu abast, o be pel propi cansament del propietari que havia de reposar, una i altra volta, la palla de la teulada tal i com apunta José Aguilar Usedo, Pepe *Tàpia*: «Com que la palla es deteriorava molt prompte, calia substituir-la quasi tots els anys, mon pare acabà posant unes uralites als costats de la cebera i dalt de la teulada».

L'antiguitat d'aquestes ceberes possiblement es remunten al primer terç de segle XX, ja que segons els homes consultats per nosaltres, llevat de Ramon *el Burro*, concedeixen amb el mateix fet: «Quan jo vaig nàixer mon pare ja tenia la cebera». El que sembla cert és que, a banda d'utilitzar la tradicional cebera, molts dels nostres llauradors emmagatzemaven la cebera de gra en altres llocs o espais de ventilació com ara l'andana, el magatzem *dels Burros* ubicat al final del carrer de Conca o bé en algunes estances superiors del propi castell, com hem pogut comprovar a través de les nombroses entrevistes que vam fer durant l'elaboració del treball publicat en *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* de 2006: «El paper silenciats de les dones i la seua influència en la nostra societat rural». A més del testimoni de la gent major del poble, l'ús del castell per albergar aquest tipus de producte agrari queda documentat ja a principis se segle XX en un informe presentat pel l'alcalde Joaquim Vento el 23 d'abril de 1918, al Governador Civil de València, on l'exposa alguns problemes derivats de les cebes emmagatzemades al castell:

«Tengo el honor de manifestarle a V. E. que según me informa un inquilino del Castillo Histórico, las cebollas almacenadas en los pisos altos del referido edificio despiden líquidos que se calan y descienden hasta su habitación del entresuelo»¹¹.

Grup de dones alaquaseres triant i encaixant cebes a principis del segle XX. Al retrat, Carme Espelleta, Tereseta la del tio Mariano el Tartanero, Isabel la Serena i Pepa Moret

¹¹ TOMÀS ROSELLÓ JAUNZARÀS, «En defensa del Castell d'Alaquàs: El patrimoni d'un poble (1918)», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, 2010, p. 129.

La cebera permetia al llaurador mantindre la collita de cebes en les millors condicions fins que el mercat s'animara i oferirà uns preus més favorables per a la seua economia. No obstant, en el cas que els preus del mercat continuaren estancats o, en el pitjor dels casos, caiguera en picat, el llaurador es veia condicionat a vendre la ceba, al preu que fora, al mes de novembre per ser aquest temps quan aquesta comença a grillar.

Les cases dels comerços valencians tenien un representat o comprador, que era la persona que s'encarragava de visurar els cebars prenent nota de totes aquelles coses que l'interessava al comprador: lloc de localització, nom del propietari, qualitat i volum de la ceba etc.; després venia la ronda de contactes amb el llaurador, i el tradicional ritual del "tira i afluixa", fins arribar a l'acord definitiu.

Arribat el moment de comercialitzar la ceba, es presentava a peus de la cebera una colla integrada per homes i dones, i se començava la tasca de buidar la cebera: els homes s'encarregaven de traure-la a cabassos de l'interior de la cebera i abocar-los a terra, mentre que les dones, assegudes sobre un banquet de fusta al voltant del munt, s'encarregaven de triar i encaixar la ceba. Les caixes eren de fusta i de vegades, es muntaven a peu de treball.¹²

La caixa més gran que va estar utilitzada a principis del segle XX pesava quatre arroves i mitja, tot i que posteriorment, hi haurà tres tipus de caixes: del quatre, del cinc i del sis, segons el volum de la ceba, s'encaixava en una o altra caixa. Aquest model de manipulació aplicat al transport de la ceba, i orientat fonamentalment a l'exterior: Anglaterra, Estats Units, França i Cuba, queda testimoniada per una referència de 1913:

*«La cebolla de Valencia se expide en cajas, como la naranja (sin recobrar los envases), y llegan, por lo general, a su destino en muy buenas condiciones»*¹³

Al primer terç de segle XX, a la nòmina de compradors o "corredors", com són coneguts popularment, figura Geroni Pons, *el tio Geroni*, com la persona encarregada de comprar les cebes a peu de camp, a les ceberes o a les andanes del poble; altre corredor del període és Vicent Besó *el Roig* qui comprava per a un comerciant de la localitat de Xirivella. Posteriorment, Miguel Sena Tàrrega *Micalet Precili*, serà la persona que desenvolupe aquesta funció

¹² *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, 1.994, p. 113.

¹³ DIRECCIÓN GENERAL DE AGRICULTURA, MINAS Y MONTES «Inglaterra. Nota sobre la importación de cebolla», *Hojas divulgadoras*, 22, novembre de 1913, p. 6.

durant el període 1945-1960 per altre comerciant de Xirivella anomenat Vicent Coto. A aquesta llista cal afegir el nom de Vicent Besó *Patilla*, qui als darrers anys es dedicà a comprar i pelar cebes per a distribuir-les per les diferents carnisseries i cases del poble que acostumaven fer botifarres casolanes.

CEBERES A L'HORTA D'ALAUÀS ALS ANYS CINQUANTA

La importància del període corresponent a la dècada del cinquanta es visualitza en els records de totes aquelles persones que vam viure aquella substancial època: una imatge molt evocadora d'una horta exuberant sembrada d'arbres fruitals a les voreres dels marges i sèquies (pereres tendrals, pomes, pruners, cirerers, bresquilleres, magraners, codonyers, albercoquers de galta roja, etc.), l'aglutinació de petites parcel·les, el continu i acurat treball de la terra per a obtenir dos o tres collites a l'any, la varietat de conreus, els bellíssims mosaics de colors retallats pels corredors naturals de terra per on transitava el compassat ritme del carro. I és que, en eixe període, l'horta d'Alauàs era una horta robusta, rica i coherent amb el seu entorn rural, perquè encara no s'havia produït els efectes devastadors de la penetració urbana i per tant encara es conservaven totes les disposicions i traçats de les sèquies, sequiols, marges, sendes, caminets de servitud, i tota una xarxa de camins veïnals i annexos que creuaven la geografia del nostre terme. Aquesta visió bucòlica de l'horta històrica, ens permet interpretar la seua importància com element integrador del paisatge i personalitat del nostre poble fins els anys seixanta.

Al llarg dels anys 1950-1960, que és el període estudiat i viscut en primera persona, a l'horta d'Alauàs hi havien 13 ceberes dempeus: onze a l'horta històrica i dos a la l'horta marginal del Bovalar. Així doncs, i des d'aquesta perspectiva, exposarem els antics indrets de localització i nom del propietari:

Cebera de Miquel i Francisco Garcia de Prima. Lloc d'emplaçament: Partida del Rollet (estava situada davant del motor del Rollet). Per accedir-hi havia de deixar enrere el pont de les Llengües del Molí d'Alauàs i agafar el caminet del Rollet que hi havia a mà dreta, davant mateix del molí del Marqués de la Casta. Aquest caminet vorejava una ereta que havia feta de rajoles on antigament, a més de servir de sequer al tio Vicent Ros *e/ Moliner*, per a escampar els grans defectuosos de forment, apartats de la molta, també era aprofitada pels musics de la banda Primitiva per assajar en aquest espai sota la sabia batuta del mestre Francisco Tàrraga.

Cebera de Gaietà Alfonso *el tio Gaietà* (l'avi patern de José M^a *l'Aguazil*) Emplaçada als llindars de l'hort de les monges Catequistes. S'accedia per mitjà d'un pontet que creuava la sèquia de Benàger, coneguda també com sèquia del Dijous.

Cebera de Benjamin Andrés *Bolà*. Emplaçada davant de l'antic Roll del Palmar o Creu Blanca¹⁴ (actual església de la Santíssima Creu), es trobava construïda a un costat de l'ereta que tenia el tio Benjamín *Bolà*, a l'altra banda de la sèquia de Benàger. S'accedia pel Camí de Samarra o Camí Vell de València. Al principi, aquestes terres de la família *Bolà*, van pertànyer a don Julio Llorca, l'amo del castell, i les treballava en règim d'arrendament l'avi Pasqualet *Bolà*. Posteriorment van ser comprades pel seu fill Benjamín Andrés Taberner cap a principis de segle XX.

Cebera del Barri de l'Ave Maria. Lloc d'emplaçament: Partida del Rollet. Per accedir a aquesta cebera n'hi havia que seguir el curs del la sèquia mare del Dijous i creuar el camí de València, després d'avançar uns quants metres pel camí del Dijous, es girava a l'esquerra, cap a la partida de l'Alter, just pel caminet que hi havia entre les terres de Francisco Martinez el tio Francisco Rioja i el tio Miquelet *de la Plaça* fins arribar a aquesta cebera que es trobava canyera als actuals jutjats.

No hem pogut assabentar-nos del nom del propietari.

Cebera de Manuel Tàrrrega Mas *el tio Nelo de ca la Nena*. Lloc d'emplaçament: Partida del Dijous. Construïda banda de dalt de la sèquia del Dijous, el seu accés es feia per mitjà del transitat Camí del Dijous; només passar el partidor de la Pastora calia desviar-se cap l'entrador que hi havia entre l'alqueria d'Alós i el motor de la Pastora per a poder arribar al camp del tio Nelo de ca la Nena i les terres de Francisco Palop García *Cagapolidos*.

Cebera de Ramon Portalés Besó. Lloc d'emplaçament: Partida del Terç. De construcció tardana (1953), aquesta cebera estava ubicada al costat del camí d'entrada, només passar els femers del tio Ramon *el Burro* que es trobaven arrimats al camí del Terç. Per accedir al seu emplaçament hi havia que acos-

¹⁴ Toponímia relativa a l'antic Partidor de les Cinc Jornades o braç de Samarra que va estar vigent fins les darreries del segle XIX. El Roll del Palmar canalitzava el reg a les terres del Censal de Xirivella. Estava situat a la Creu Blanca segons consta al llibre d'actes del dia 10 d'abril de 1856, on diu literalment: «El Electo Salvador Alejos manifestó a la Junta que se lleve a efecto las obras del cierre de la acequia de Benácher, o que se hiciera una composición que facilite la partición del riego. Enterada la Junta de esta manifestación, acordó que posteriormente, y hasta tanto se verifique la obra acordada en la partición de la Cruz Blanca o Roll del Palmar».

Arxiu de la Comunitat de Regants de la sèquia de Benàger i Faitanar.

tar-se al carrer d'Alcoi, que ha sigut la principal porta d'entrada a les terres d'aquesta partida, i caminar per aquest indret fins ultrapassar la xicoteta illa de cases disseminades al llarg de l'andola, i el darrer xaletet que hi havia al final del carrer, ja enmig de l'horta, per a trobar-se amb els primers desviaments del citat camí del Terç: el ramal de la dreta era un caminet de servitud de les terres dels germans Ramon i Gaietà Portalés. Després d'ultrapassar aquest creuament, el camí del Terç s'endinsava per l'horta entre pessics d'hortalisses i sembrats d'alfals i forment fins morir just a l'entrada de les antigues terres de Tomás Lluna, adquirides posteriorment per Francisco Palop *Cagapolidos*. L'últim tram del Camí del Terç confrontava amb el camp del tio Benjamin *Bolà*.

Cebera del tio Rafaelot. Lloc d'emplaçament: Partida del Terç. Situada a pocs metres de la cebera del tio Ramon *el Burro*, s'accedia pel mateix caminet de servitud que acabem de mencionar. El *tio Rafaelot*, era un llaurador de la veïna localitat d'Aldaia, qui tenia dos parcel·les més al nostre terme; una al costat de les *Semilles* de baix, i l'altra, al final de l'actual carrer Travessera del Bovalar, banda de baix de la figuera del tio Batiste *Culpelut*, terreny que es troba ocupat actualment per la fàbrica *Hierros Ibáñez*.

Cebera de Tomàs Sanchis Andres, Tomás de Casca. Lloc d'emplaçament: Partida del Terç. Construïda en un costat del camp, del tio *Tomàs de Casca*, aquesta cebera es trobava integrada ran al marge mitger del camp de cirerers de Luis Planells, *el tio Lluís el Fuster*. Per acostar-se al seu emplaçament hi havia que situar-se al mateix creuament del camí del Terç i girar pel desviament de l'esquerra, que era un caminet de servitud, per on s'accedia a la morera de *Treneta* i la figuera del *tio Geroni*, i després girava cap a ponent, paral·lelament al braç de Lluna i el campet de Manuel Galvez *el tio Parra*, i moria als límits del camp del tio *Lluís el Fuster*. Només agafar aquest ramal secundari s'encarava el camp del *tio Tomás Casca*, llaurador natural d'Aldaia que estava casat amb Carmen Portalés García, una germana de la tia Tereseta *la Burra*, la dona del tio Francisco Rioja.

Cebera de Francisco i Manolo Mocholi Sanchis Masena. Lloc d'emplaçament: Partida del Dijous. Aquesta cebera se trobava ubicada al costat de l'ereta que havia darrere de la casa dels germans Paco i Manolo *Masena*. Per arribar al seu emplaçament se tenia que transitar pel carrer Bonavista i endisar-se pel Camí de la Tancaeta fins ultrapassar el camp del tio Quiquet *el Riba-Rogero* i encarar la primera revolta d'aquest caminet on es trobaven les vivendes i terres dels germans *Masena*. Es tracta de dues cases típiques de llau-

rador que disposaven de corral i era amb pis, llis d'obra destinat, principalment, per a batre els fesols, forment, assecament d'arròs, cacau o dacsa.

Les dues cases estaven ubicades entre l'eix format per la ratlla divisòria entre les partides del Dijous i el Terç que marcava el Camí de la Tancaeta, i l'antiga senda que passava per davant de ca *Masena* marcant els límits de la primitiva partida del Quint fins enllaçar amb el partidor del Dijous, que estava molt pròxim al motor de la Pastora.

Cebera de Miguel Guillem *el Paterno*. Lloc d'emplaçament: Partida del Dijous. Aquesta cebera es trobava enmig d'una ereta que hi havia al camí, a pocs metres de distància de l'anterior cebera dels germans *Masena* i s'havia de transitar pel mencionat Camí de la Tancaeta fins passar el campet del tio Pepet *de Pau* per arribar a les terres del tio Micalet *el Paterno*. Aquest camp limitava per migjorn amb l'entrador del caminet de servitud que, des del Camí de la Tancaeta, davallava en línia recta cap als terrenys del tio Francisco *Buixquera*.

Cebera de Francisco Martínez *Buixquera*. Lloc d'emplaçament: Partida del Dijous. Cebera construïda en una vorera del camp del tio Francisco. Anys enrere, en aquest mateix terreny s'edificaria l'actual col·legi Bonavista, tot i que una xicoteta porció del terreny sobrant encara pertany als actuals hereus. Segons la família, la cebera estava ubicada davant mateix del lloc que ocupa l'edifici. S'accedia pel mateix Caminet de servitud que passava ranteret al camp del tio Micalet *el Paterno*.

Cebera de Jose Aguilar, *el tio Pepe Tàpia*. Lloc d'emplaçament: Partida del Bovalar. El seu accés es feia per mitja del Camí de Torís i el Camí del Bovalar (actual carrer Travessera del Bovalar). Després de passar la Caseta de Perico, calia girar a mà dreta i agafar el caminet de servitud que moria a l'entrador del camp del tio Pepe *Tàpia*.

Cebera de Benjamin Andrés *Bolà*. Lloc d'emplaçament: Partida del Bovalar. Situada davant del Motor Nou de l'Alter, s'accedia pel camí dels Mollons, i després de marxar aproximadament un km es trobava l'entrador del camp del tio Benjamin *Bolà*. Aquesta cebera va ser construïda cap a 1958 i va estar dempeus només un any.

Finalment, volem fer especial menció a la localització de tres ceberes més que no incloem en el nostre inventari pel fet de estar situades al terme de Xirivella malgrat de pertànyer a un llaurador d'Alaquàs: Francisco Roca Ruiz el tio Paco *l'Alcriero*. Es tracta de tres ceberes de fabricació molt similar al pri-

mitiu model de principis de segle XX, on els aspectes més significatius eren les diferents dimensions de longitud que presentaven cada una d'elles: la primera disposava de 20 trams, la segona 6 trams i la tercera 5 trams. Totes elles, van ser construïdes a principis de la dècada dels anys cinquanta, per Vicent Alba, un germà del recordat mossèn Josep Alba, nascut a l'alqueria de ca Cases a l'horta de València. Aquest home, era un obrer amb molta traça, especialitzat en la construcció de ceberes a l'Horta Sud. Ell fou la persona que s'encarregà de fer l'armadura bàsica en la construcció de la cebera, mentre que el tio Paco *l'Alcriero* i el seu fill major Paco Roca Tàrrega, s'encarregaren de fer i recobrir la teulada amb una bardissa de palla que ells mateix arrebegaren i transportaren des de la marjal a l'alqueria, així com la feina de preparar i posar les canyes que anaven col·locades als costats. Aquestes ceberes es van pegar foc l'any 1965, i van haver de ser reconstruïdes per complet els sostres de totes elles amb teula alacantina.

Ceberes del tio Paco *l'Alcriero*. Van ser construïdes a principis de la dècada dels anys cinquanta per Vicent Alba, un germà del recordat mossèn Josep Alba. Aquestes ceberes es van pegar foc l'any 1965, i van haver de ser reconstruïdes per complet els sostres de totes elles amb teula.

Aquestes ceberes estaven emplaçades a pocs metres de la casa del tio Paco *l'Alcriero*, ranteretes al Camí de les Alqueries (prolongació del Camí del Dijous), que es perfilava des del braç de la Pastora i passava per davant de la mateixa alqueria d'Alòs en direcció a les Penyetes i alqueries de Morete i de Martí: Alqueries per cert, ja desaparegudes des de fa molt de temps, però que han estat molt vinculades amb el poble d'Alaquàs i la història quotidiana de la seua gent, ja que per exemple el tio Quiquet Moret era natural de l'alqueria de Moret; hi naixerà i viurà de fadrí fins que es va casar amb Maria Montalt, la tia Maria *la de l'Hort*. Pel que fa a l'alqueria de Martí, coneguda també com alqueria de les Penyetes durant el període que va pertànyer a la Marquesa d'Almodóvar (segons el llibre d'actes de la sèquia de Benàger i Faitanar de l'any 1820, la Marquesa d'Almodóvar era propietària de 440 fanecades en partida de les Penyetes). D'aquesta alqueria era també natural Josefa Prósper Alfonso, la tia Pepa *de l'Alqueria*, Martí, la mare de Ramón Portalés Prósper *el Burro*, un dels socis fundadors del Casino de la Plaça. Segons conta la seua besnéta María Portalés Tàrrega, el tio Ramón va nèixer en la citada alqueria, lloc on viurà els primers anys de la seua infantesa. Sembla que cap a 1890 sos pares van comprar una casa al carrer del Forn d'Alaquàs, i es traslladen amb tota la família al poble.